

evangelien woorden te isoleren die daadwerkelijk door de historische Jezus gesproken zijn, hij kan echter niet stellen dat die woorden ook Gods woorden zijn. Dat is aan de gelovige.

Hiertegenover staat het boek van Baarlink, een veel gedetailleerdere studie en zeker bedoeld als een wetenschappelijke studie *pur sang*. Niettemin is in deze studie het onderscheid tussen geloof en historische wetenschap niet zo scherp. In het nawoord van het boek wordt duidelijk dat Baarlinks grote drijfveer voor zijn onderzoek het dienen van de kerkelijke prediking is. De titel van zijn boek, *Verkündigtes Heil*, is in dat opzicht veelzeggend. De artikelen ademen een kerkelijke sfeer; voor wie het nut van de exegese vooral in de kerkelijke prediking ziet, hoeft dat geen bezwaar te zijn. Maar auteurs als Meijering zouden er niet mee uit de voeten kunnen.

Klaas Spronk Vervreemd van Job

L. Wierenga, *Job: het leed, het vuil en de laster. De prozasecties van Job gelezen als routepanner voor het boek Job*, Kok, Kampen 2004, 312 pp. ISBN 90 435 1002 5, € 34,90.

E. van Wolde (red.), *De God van Job*, Meinema, Zoetermeer 2005, 114 pp.,

ISBN 90 211 4052 7, € 11,50.

Wie zich door het boek van Wierenga geworsteld heeft zal zich voelen als iemand die met het nodige doorzettingsvermogen alle dialogen en redevoeringen van het middendeel van het boek Job heeft doorgenomen: vermoeid, verward en met de prangende vraag wat zij/hij hier nu mee aan moet. En toch is het moeite waard. Men denkt namelijk al te snel dat men wel weet hoe het zit met Job. Hij is zelfs onderdeel van onze spreektaal. Het boek van Wierenga is een poging om ons met andere ogen naar Job, naar God en vooral ook naar onszelf als lezer te kijken. Daartoe gebruikt hij, net als in zijn eerdere boeken over Jona en Johannes, de methode van de literatuurwetenschap. Hij vraagt veel van de lezer, die zich gaandeweg misschien zal afvragen of de verteller bewust in de tekst gestopt heeft wat Wierenga er allemaal uit haalt. Dat doet echter niet ter zake. Het gaat om het natekenen van het lees- en interpretatieproces. Dat ligt niet bij voorbaat vast, want dit is voor een groot deel afhankelijk van wat de lezer zelf inbrengt. Wie zich nu afvraagt of daarmee niet tekort gedaan wordt aan de boodschap die toch van het boek zou moeten uitgaan, zou ook eens na moeten denken over de vraag of men die boodschap al niet bij voorbaat zelf paraat had. Wierenga helpt daarbij, maar hij is wel een veeleisende leermeester die om zeer gemotiveerde leerlingen vraagt.

Het boekje geredigeerd door Ellen van Wolde leest makkelijker maar is – gelukkig – evenmin voorspelbaar in zijn uitleg. De verschillende auteurs bieden allen een eigenzinnige benadering met soms verrassende nieuwe inzichten en perspectieven. Het wordt duidelijk dat er binnen de tekst verschillende beelden van Job en zijn God bestaan of kunnen worden opgeroepen. De bundel biedt een prettige combinatie van wetenschappelijk verantwoord technisch werk en pogingen om relaties te leggen tussen de oude tekst en het hedendaagse leven. Soms blijft men dicht bij het ons bekende leven, zoals in de treffende opmerking van Pierre van Hecke: 'Zoals iemand die bedrogen werd in een relatie van vertrouwen en affectie, keert ook Job

zich ontgoocheld en boos tegen zijn goddelijke partner, maar klampt hij zich terzelfdertijd aan die relatie vast in de hoop haar te redden' (p. 28). Heel anders – en tamelijk vervreemdend – wordt het in het afsluitende artikel: 'Job "positief" lezen in de context van HIV/AIDS in Zuid-Afrika'. Dat valt niet mee en dat hoort misschien ook wel zo.

Mirjam van Veen

In de Lage Landen

Joris van Eijnatten, Fred van Lieburg, *Nederlandse Religiegeschiedenis*, Verloren, Hilversum 2005, ISBN 90 6550 786 8, € 29,-.

Peter Nissen (red), *Geloven in de Lage Landen. Scharniermomenten in de geschiedenis van het christendom*, Davidsfonds, Leuven 2004, 204pp, ISBN 90 5826 281 2, € 34, 50.

De integratie van de 'gewone' geschiedschrijving en de 'kerkelijke' geschiedschrijving, levert fraaie boeken op. Het boek van Joris van Eijnatten en Fred van Lieburg is van deze trend een goed voorbeeld. Hun prettig leesbare boek biedt een overzicht van de plaats die religie in de Nederlandse samenleving door de eeuwen heeft ingenomen. In hun boek besteden ze in de eerste plaats aandacht aan de uiterlijke kant van religie: hoe hebben gelovigen hun geloof vormgegeven, wat hebben ze gedaan, welke plek nam religie in de samenleving in. Met name hun beschrijving van de 18^e en 19^e eeuw (Verlichting, Revolutie en verzuiling) is de moeite waard. Op boeiende wijze beschrijven zij de opkomst van het geloof in een vaderlandse kerk en een protestantse natie. Hun beschrijving van de 19^e eeuw met zijn confessionele organisatie is een waardevolle aanvulling op andere handboeken. Jammer is dat het boek door enkele onzorgvuldigheden wordt ontsierd. De stelling bijvoorbeeld, dat de georganiseerde oecumene in de PKN wordt voortgestuwd door de vergrijzing en door feminisering, lijkt me onbewezen en onjuist. Het verband tussen deze veronderstelde feiten wordt niet aangetoond en wie de moeite neemt het aantal mannelijke en vrouwelijke synodeleden te tellen, zal niet stellen dat het bestuur is gefeminiseerd (ongeveer een kwart van de synodeleden is vrouw). Ook hun beschrijving van de filosofie van Descartes als 'sceptisch', is in mijn ogen ongelukkig. Descartes' methodische twijfel leidde immers niet tot een ontkenning van een vast punt maar tot een nieuw vast punt (ik denk, dus ik ben).

De auteurs van het boek *Geloven in de Lage Landen* onder redactie van Peter Nissen pretenderen niet een compleet overzicht te geven van de geschiedenis van het christendom in de Lage Landen; de bedoeling is slechts om 'enkele inijkjes' te geven. Al met al leveren deze 'inijkjes' een waardevol beeld op van de geschiedenis van het christendom in de Lage Landen. Verschillende specialisten zijn erin geslaagd om de belangrijke momenten uit de geschiedenis op uitgebalanceerde en boeiende wijze te beschrijven. Zo beschrijft Gian Ackermans de synode van Dordt, met zijn nadruk op de praedestinatie-leer en zijn besluit om een nieuwe bijbelvertaling op de markt te brengen. De illustratie van een wieg beschilderd met bijbelverhalen spreekt boekdelen over de protestantse op de bijbel georiënteerde spiritualiteit. Ackermans bijdrage is geen uitschieter naar boven: het is een genot om dit fraai uitgegeven boek te lezen en te bekijken.